

קרב דוד וגלית בעמק האלה עצות ממדריך למדריך*

מבוא

קרב דוד וגלית הוא אחד הקרבות הידועים ביותר בתנ"ך ובהסטוריה האנושית. הניצחון של דוד שהיה **נער ואדמני עם יפה מראה** (שמ"א יז מב) על גלית שהיה **איש מלחמה מנערי** (שם לג), השאיר רושם עצום על בני דורו, והפך לאב טיפוס של מלחמת חלשים נגד חזקים. בשוב דוד מהקרב, יצאו נשות ישראל בשירה ובמחולות: **הכה שאול באלפֵּו דוד בִּרְבֵּבָתוֹ** (שם יח ז) ומאות שנים לאחר מכן עוד הזכירו את מעשה דוד, בעיקר מצביאים שרצו לעודד את צבאם לקראת עימות עם צבא אויב עדיף, כפי שנראה בהמשך.

בלימוד ספר שמואל, מהווה קרב דוד וגלית את אחד השיאים בכיתה. אולם המורה שירצה להעשיר ולהעצים את הרושם של הפרשה על נפש תלמידיו, ישכיל להוציא את כיתתו אל השטח - אל עמק האלה - שם התרחש הקרב. קריאת הפרק בעמק האלה תוסיף נדבכי הבנה חשובים שקשה להסבירם בכיתה, וכן תסייע לתלמידים או לקבוצת המטיילים לזכור את הסיפור, להפנים אותו ולהפוך אותו למשמעותי בבניית זהותם היהודית והישראלית.

המאמר נכתב עבור מורים או מדריכים, שאין הדרכה בסיור מקצועם היומיומי. מטרתו להציע מספר רעיונות ומספר שיטות להדרכה בעמק האלה. רעיונות אחדים באים להעשיר את הצד הלימודי של ההדרכה, אחרים נועדים לחבב את ההדרכה המקראית על הקבוצה. נוסף לכך, יציג המאמר בפני הקורא התלבטויות שונות שעשויות לעלות בהדרכה בעמק האלה ויציע פתרונות אפשריים לדילמות אלה. לכן לא ציינתי מסלול מפורט ואף לא התייחסתי למטלות ספציפיות שניתן להטילן על התלמידים.

* תודתי נתונה לדוד עמית ולד"ר ישראל רוזנסון אשר סייעו לי בגיבוש המאמר.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

כאן המקום להעיר, שמאמר זה אינו בא במקום לימוד החומר העיוני על-ידי המדריך, לפני יציאתו לטיול. אם חומר מסוים שולב בתוכן המאמר, הוא נועד אך להדגים ולהציע תכנים חשובים המומלצים לשילוב בסיור.

1. היכן נערך הקרב, והיכן הוא המקום הטוב ביותר להדרכה?

לימוד מקרא בשטח מחייב בראש ובראשונה נקודת תצפית. חייבים לראות כדי להבין, והדבר מחייב נקודת תצפית סבירה.

קיימות שתי נקודות תצפית עיקריות להדרכת קרב דוד וגלית בעמק האלה: **תל עזקה ותל שוכה**. על מנת לענות על השאלה היכן מומלץ לקיים את ההדרכה, יש לברר תחילה היכן התקיים הקרב עצמו.

התיאור המקראי מפורט למדי:

וַיֵּאָסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת מַחֲנֵיהֶם לְמַלְחָמָה וַיֵּאָסְפוּ שָׁכָה אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיַּחֲנוּ בֵּין שׁוֹכָה וּבֵין עֲזָקָה בְּאַפֶּס דָּמִים. וְשָׁאוּל וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נֹאסְפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֶמֶק הָאֵלָה וַיַּעֲרֻכוּ מַלְחָמָה לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים. וּפְלִשְׁתִּים עֲמָדִים אֶל הָהָר מִזֶּה וּיִשְׂרָאֵל עֲמָדִים אֶל הָהָר (ש"א יז א-ג) וְהָיָא בִּינֵיהֶם.

שלוש נקודות ציון בעמק האלה וסביבותיו מוזכרות בהקדמה לפרק: **שוכה, עזקה ואפס דמים**.

1. **שוכה** מזוהה עם **חירבת עבאד**, מול קיבוץ נתיב הל"ה. בתל המקראי, נתגלו קטעי חומות ומבנים, בורות מים, שרידי בית-בד וגתות. הזיהוי מבוסס על השתמרות השם בגבעה הסמוכה לתל ממערב: **חירבת שְׁוִיכָה**. השתמרות שם מקראי בגבעה סמוכה היא תופעה ידועה בארץ ישראל. החל מהתקופה ההלניסטית, "נדדו" היישובים לאתרים סמוכים לתל המקראי, ויחד איתם "נדד" השם הקדום. בחירבת שוויכה נתגלו שרידים מהתקופה הביזנטית.

2. **עזקה** מזוהה **בתל זכריה**, לא הרחק מהיישוב זכריה. ראשון המזהים את התל עם עזקה המקראית היה ר' יהוסף שוארץ, במחצית המאה ה-19. בשנת 1899 נחפר התל על-ידי בליס ומקאליסטר, מטעם הקרן הבריטית לחקירת ארץ ישראל (P.E.F) והחפירות חשפו שרידי מגדלים בקו החומה, וכן בור מים ויסודות של מצודה בחלק הגבוה של התל. המצודה יוחסה למלך רחבעם, אשר ביצר מספר ערים מסביב לירושלים: "וישב רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ביהודה. ויבן... ואת עזקה" (דהיי"ב יא ה, י). אולם החוקרים נוטים היום לאחר את זמן המצודה למאה השמינית לפני סה"נ.¹ החופרים התלבטו אם יש לזהות את התל עם עזקה או עם שוכה, אך בעקבות הגילוי של ח'רבת עבאד וזיהויה עם תל שוכה, התקבלה הדעה כי יש לזהות את עזקה בתל זכריה.

3. לגבי **אפס דמים**, אין הצעה מניחה את הדעת בדבר מקומו המדויק. הקושי בזיהוי ברור, שכן המקום נזכר רק פעם אחת ולא דווקא כיישוב אלא כנקודה המציינת אירוע.

הפלשתים, שהגיעו ממערב ומדרום, התארגנו - כנראה - על הגבעות שמדרום לעמק האלה, משוכה מערבה. הישראלים, שבאו ממזרח, התמקמו מנגד - על הגבעות התוחמות את העמק מצפון, ממערב לקיבוץ נתיב הל"ה. נראה שיש למקם את נקודת המפגש בין דוד לגלית בנקודה הצרה ביותר של העמק, בין תל שוכה ללולים של קיבוץ נתיב הל"ה.² בנקודה זו, נוכל לדמין את הפרשה בצורה הבאה: הפלשתים ישבו ליד שוכה, וגלית ירד יום-יום לעבר מחנה ישראל העיקרי, שהוקם ליד קיבוץ נתיב הל"ה. דוד והגיבור הפלשתי נלחמו זה בזה ליד נחל האלה, באמצע העמק.

אם נקבל את הדעה הזאת, יש לכאורה מקום להעדיף את **תל שוכה** כמקום המתאים ביותר להדרכת קרב דוד וגלית. הדרכה **בתל עזקה** תהיה יחסית רחוקה ממקום הקרב. אולם על מנת להחליט סופית מהו המקום הטוב ביותר להדרכה, יש לקחת בחשבון נקודות נוספות, החשובות בבניית יום הדרכה. לשם כך יש לבדוק את היתרונות ואת החסרונות של ההדרכה **בתל שוכה** ו**בתל עזקה**.

יתרונות תל שוכה

א - קרבה למקום המשוער של הקרב.

ב - פריחה יפהפייה בחודשי פברואר ומרץ: בחודשים אלה פורח תורמוס ההרים ומכסה את הגבעה ברבדים מרהיבים ביופיים.

¹ ראה א' שטרן, ערך **עזקה**, בתוך **אנציקלופדיה חדשה לחפירות ארכיאולוגיות בארץ ישראל**, כרך 3, 1992, עמ' 1167.

² מעמק שנשתמר השם **מצף אל-בטס = שדה הקרב של האלה**, למורד ההר, הנמצא כחצי ק"מ צפונית לח'רבת שוכה (אם כי כלל לא בטוח שהכוונה לקרב המקראי). ראה מ' נאור, **המקרא והארץ**, תל אביב, תשי"ב, עמ' 186.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

חסרונותיו של תל שוכה

- א - אין תצפית טובה לעבר השפלה הנמוכה ולעבר מישור החוף - תחום מושבם של הפלשתים - ועל כן ההסבר של הצד האסטרטגי וההסטורי הכולל מוחמץ.
- ב - אין אפשרות להמשך מסלול אטרקטיבי. ההדרכה מצטמצמת בעלייה לתל וחזרה לאוטובוס.
- בחודשי האביב ניתן להמשיך ברגל לעבר היישוב אדרת ומשם לתל עדולם.

יתרונות תל עזקה

- א - קיימת תצפית טובה לעבר השפלה הנמוכה ולעבר מישור החוף, וכן לעבר שדרת ההר המרכזית, תחום מושבם של הישראלים.
- ב - אטרקטיביות המסלול: בהדרכת קבוצות נוער ותלמידים, ישנה חשיבות רבה באופי המסלול והאטרקטיביות שבו. מסלול בתל עזקה יכול לשלב הליכה לעבר התל, בנוף שפלתי טיפוסי, וכן זחילה במערכת מסתור מימי בר-כוכבא.
- לכן נראה, שבהדרכת קבוצות נוער יש להעדיף את **תל שוכה** בתקופת פריחת התורמוסים בלבד. בשאר ימות השנה, מומלץ להביא את הקבוצה **לתל עזקה**. האטרקטיביות של המסלול מחזקת את מעמדו של **תל עזקה** על פני חברו בנושא ההדרכה.

2. הזמן האידיאלי לטיול בתל עזקה

השעות המועדפות להדרכה בתל עזקה הן שעות אחר-הצהריים, כיוון שהתצפית העיקרית היא לכיוון מזרת. יש לקחת בחשבון שנקודת הצל היחידה בפסגת התל היא תחת שני עצים צמודים זה לזה - שקד ואלה - ובדרך כלל קבוצות רבות מבקרות במקום בבוקר. החל משעה שתיים, נושבת רוח נעימה בשפלה - לשמחת המטיילים. יצויין שהערה זו אינה באה לשלול את האפשרות של טיול בשעות הבוקר.

3. תצפית על גת העתיקה

מומלץ להתחיל את ההדרכה בתצפית על **תל צפית**, המזוהה עם גת העתיקה. גלית הפלשתי נולד בגת, ואלה ברחו הפלשתים לאחר נפילת גיבורם. זו גם העיר

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הפלשתית הקרובה ביותר לתל עזקה, לכן ניתן להבין איפה התחיל תחום ההשפעה הפלשתי מכיוון מזרח. כיוון שקשה לראות מפסגת תל עזקה את תל צפית, ראוי לערוך את התצפית בתחילת "שביל האלה", העולה לתל ממערב.

4. "מקרה קריית גת"

התצפית על **תל צפית** היא הזדמנות לשוחח עם הקבוצה על זיהוי אתרים מקראיים. כל סיור תנכ"י עוסק בשאלת זיהוי מקומות. בסיור בנושא **קרב דוד וגלית**, ישתדל המדריך לזהות את האתרים המוזכרים בפרק יז שבספר שמואל א': עמק האלה, עזקה, שוכה, אפס דמים, גת ועקרון. על מנת להבין את הקושי שבזיהוי אתרים מקראיים, אפשר לתאר את "מקרה קריית גת". בשנות החמישים, הוקמה עיר חדשה בדרום השפלה. מצפון לעיר המתוכננת, ליד הריסות הכפר עיראק אל-מנשיה, נמצא תל בשם **ערני**, שזוהה באותה עת על-ידי חוקרים אחדים כגת הפלשתית. לכן, הוחלט לקרוא לעיר החדשה בשם קריית גת. לאחר שנים אחדות, הגיעו החוקרים למסקנה שגת הפלשתית נמצאת הרבה מצפון לקריית גת, בתל צפית, לא הרחק מקיבוץ כפר מנחם. גודלו של התל - המתאים לעיר מלוכה פלשתית, בניגוד לתל ערני הקטן - מיקומו הגיאוגרפי והחפירות שהעלו כלי חרס פלשתיים רבים, אוששו את ההנחה שזו גת העתיקה.³

5. תרגיל בזיהוי אתרים

אם בזיהוי אתרים מקראיים עסקינן, מומלץ לערוך תרגיל עם הקבוצה. דף התרגיל, שהוכן על-ידי בית-ספר שדה **כפר עציון**, מאפשר להבין את העיקרון הבסיסי לזיהוי אתרים מקראיים: **שימור השם**. באיזורים רבים בארץ, בעיקר במקומות שהיו מיושבים בצורה רצופה במשך הדורות, השתמר השם העתיק אצל הערבים. לעיתים השתמר השם בצורתו המקורית ללא שינוי - כמו חלחול או זיף - אך בדרך כלל הוא עבר שיבוש מסוים, כמו **עיד-אל-מיא** (עדולם) או **מעין** (מעון).

³ כבר בסוף המאה ה-19, הציע הארכיאולוג בליס לזהות את גת בתל צפית וראה א"פ רייני, לאיתורה של גת פלשתיים המקראית, בתוך **הגות במקרא - מבחר מתוך עיוני החוג לתנ"ך לזכר ישי רון**, ב', ת"א תשל"ז, עמ' 245-252. נראה אם כן, כי קריית גת אינה שוכנת ליד גת העתיקה. בעקבות מקרה זה - ומקרים אחרים, כמו דביר ומסדה - מקפידה ועדת השמות הממלכתית על נוהל, ששם מקראי או עתיק יינתן ליישוב חדש אך ורק אם הזיהוי של התל הוא סופי.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

לעיתים השתמר השם בחילוף אותיות, כמו **רבוד (דביר)** או בשימור המשמעות, כמו אלחליל (חברון).

כל תלמיד מקבל דף תרגיל. המדריך קורא רשימה של אתרים המופיעים בתנ"ך והתלמיד צריך למצוא את המקום המוצע לזיהוי.

בסוף התרגיל, יוכל המדריך לעסוק בזיהוי **עזקה**. במקרה הזה לא השתמר השם. על מה מבוסס, אם כן, זיהוי תל זכריה עם עזקה? התשובה נעוצה בעובדה שמסביב לעמק האלה נמצאו שני מקומות עם שרידים מקראיים: **חירבת עבד ותל זכריה**. כיוון שידוע מהמקורות על שתי ערים בחלק הזה של עמק האלה, **שוכה ועזקה**, וכיוון שליד חירבת עבד השתמר השם **כחירבת שוויכה**, הגיעו החוקרים למסקנה שיש לזהות את עזקה עם תל זכריה.

6. החשיבות האסטרטגית של עמק האלה

לאחר התצפית לעבר ארץ פלשת, הולכים - כרבע שעה - בשביל מסודר לתל עזקה. ההדרכה בתל תתחיל בתצפית לכיוון מזרח. משם ניתן לחזות במראה מרהיב לעבר עמק האלה. מיקומו של התל מאפשר לראות "בעיניים ממש" את הרצועות הטופוגרפיות השונות המרכיבות את מרכז הארץ: מישור החוף, השפלה הנמוכה, השפלה הגבוהה ושדרת ההר המרכזית.

כאן המקום להזכיר שהמעבר הנוח ביותר ממישור החוף להר היה - לאורך כל ההסטוריה - דרך העמקים: איילון, שורק והאלה, הנמצאים בשפלה. לכן נמצא בהם דרכים עתיקות, ממצאים מן העבר ואף עורקי תחבורה בימינו. בעמק איילון עברה הדרך העתיקה לגבעון ולאיוור שמצפון לירושלים, ובחלקו התרחשה הרדיפה של יהושע אחר מלכי ברית הדרום. בימינו עובר בו הכביש המהיר בין גוש דן לירושלים - כביש מס' 1. עמק שורק חיבר את האזור שמדרום לגוש דן עם דרום ירושלים, וזהו העמק שדרכו חזר ארון הברית מעקרון לבית-שמש, ובימינו עוברת בו רכבת ירושלים - ת"א.

עמק האלה היה דרך נוחה למעבר מדרום מישור החוף להר חברון. זו היתה הדרך הטובה ביותר לעבור מאיוור גת, אשדוד או אשקלון לאיוור בית-לחם או לחברון, ואף בימינו עוברים בו הכבישים לבית-לחם ולגוש-עציון. זו הסיבה שבימי המקרא נבנו בצידי העמק **ערי מבצר: גת, עזקה, שוכה ועדולם**.

החשיבות האסטרטגית של העמק היא זו שהניעה כנראה את הפלשתים לאסוף את מחניהם מסביב לשוכה. השליטה בעמק אפשרה להקים קו הגנה מפני

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

האויב הישראלי וכן "קרש קפיצה" להתקפה בהר יהודה. ההקדמה הזאת היא הכרחית להבנת מיקום הקרב בעמק האלה דווקא.

7. קרב ביניים

טרם אדון בקרב הביניים רוצה אני להעיר שבתיאור קרב דוד וגלית רצוי מאד לקרוא את פרק יז בספר שמואל א', אולם כיוון שהפרק ארוך מאוד - חמישים ושמונה פסוקים - עדיף שהמדריך יקרא רק קטעים נבחרים של הפרק. בכיתה קשובה, ניתן לקרוא את הפרק במלואו.

כיוון שבמרכז הסיפור עומדת שיטת קרב מיוחדת, מומלץ להקדיש מספר דקות להבנת המושג **קרב ביניים**. קרב ביניים בין נציגים של צבאות שונים אינו דבר נפוץ במקרא, אולם הוא מופיע בצורה מפורשת בקרב עמק האלה, וכנראה גם בקרב שהתנהל מסביב לבריכה בגבעון, בין לוחמי מחנה אבנר ללוחמי מחנה יואב (שמ"ב ב יג).

לפי יגאל ידין⁴, מטרת הקרב הינה לחסוך חיי אדם ולקבוע את תוצאות המלחמה בקרב קטן בהיקפו:

במילים אחרות, אנו עדים כאן לסוג קרב - בין אנשי ביניים - הנערך בהסכמת שני הצדדים מראש, ושתוצאותיו תחייבנה את כלל הצבאות. ניצחון של גיבור הביניים הוא למעשה ניצחון כלל צבאו, ולהיפך.

משה גרסיאל - לעומתו - סבור שקרב הביניים איננו בא להחליף את הקרב בין שני הצבאות בקרב קטן בין נציגים; שהרי אם דעתו של ידין נכונה, מדוע קיבל שאול את הצעת גלית? אם אין בצבא ישראל אדם המוכן להתמודד מול גלית, יכול היה שאול לסרב להצעת הפלשתי, ואף לשלוח יחידה ולחסל אותו.

גרסיאל מציע⁵ הסבר שונה - מטרת הקרב הינה לבדוק את רצון האלים. בתקופת המקרא התפיסה היתה, אם כן, שמלחמה בין שני צבאות הינה גם מלחמה בין האלים של שני העמים. הפסד בקרב התפרש כרוגז של האלים, וניצחון - כתמיכה וכריצוי. מטרת קרב הביניים היתה, אם כן, לבחון מה הכריעו האלים. זו הסיבה למלכוד של שאול, שאי-הסכמתו לשלוח נציג לקרב תתפרש על-ידי העם

⁴ יגאל ידין, **תורת הלחימה בארצות המקרא - לאור הממצאים הארכיאולוגיים**, רמת גן תשכ"ז, עמ' 234-235.

⁵ משה גרסיאל, **יסודות של הסטוריה וריאליה בתיאור המערכה בעמק האלה וקרב דוד וגלית**, בתוך **בית מקרא** קמ"ז (תמוז-אלול תשנ"ו).

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

כחשש שמא אל ישראל עזבו. כך גם ניתן להבין את דברי גלית: "אני חרפתי את מערכות ישראל היום הזה" (שמ"א יז י), וכן את דברי דוד: "כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלהים חיים" (שם כו), "אנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערלות ישראל אשר חרפת... וידעו כל הקהל הזה ... כי לה' המלחמה ונתן אתכם בדינו" (שם מה, מז).

כך מסכם גרסיאל:

...על יסוד השקפה זו קרא גלית למחנה הישראלי לוותר על המלחמה הכוללת ולבחון את תוצאותיה על-פי הכרעת האלים אשר תשתקף כבר בתוצאות קרב הביניים. תוצאות קרב הביניים הן למעשה תוצאות המערכה - לא מכוח הסכם שהגיעו אליו הצדדים היריבים, אלא מכוח הכרעתם של האלים הלאומיים של שני הצדדים. גלית הציע אפוא שהצד המנוצח יקבל את הכרעת האלים ויחסוך מעצמו (וגם מהמנוצח, שבצד השני של המערכה) שפך דם מיותר וייכנע.

8. היבטים אמנותיים

במטרה להחיות את הסיפור המקראי, כדאי לשחזר את הקרב בין דוד לבין גלית בדרך של המחזה. על מנת לשלב בין הקראת פסוקים למחזה תיאטרלי, ניתן לתאר את הקרב בשלוש מערכות, וזאת לאחר הקדמה כללית על מיקומו של התל:

- **מבוא** (הרקע לקרב): להארת הרקע יקרא המדריך מהתנ"ך ויסביר את שלושת הפסוקים הראשונים של הפרק.

- **מערכה ראשונה** (הצעתו של גלית) - המדריך קורא את הפסוקים ד'-ז', כשמטייל מהקבוצה מציג בפנטומימה את מילות הפסוקים: "ויצא איש הבנים ממחנות פלשתים גלית שמו מגת גבהו שש אמות וזרת. וכובע נחשת על ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת אלפים שקלים נחשת. ומצתת נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו... ויעמד ויקרא אל מערכת ישראל ויאמר להם..." (יז ד-ח). ברגע זה יפסיק המדריך את הקריאה ו**גלית** יצעק לעבר הישראלים את תוכן הצעתו, פחות או יותר במילים המופיעות בתנ"ך.

בין מערכה למערכה יקשר המדריך בין הסצנות. קטעי הקישור יהיו פרפראזה של הטקסט המקראי, בשילוב קריאת פסוקים חשובים.

- מערכה שנייה (המפגש בין שאול לדוד) - שני ילדים יציגו את המפגש ביניהם.
- מערכה שלישית - הקרב בין דוד לגלית.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

יש להכין את התלמידים לקראת ההצגה, בזמן הנסיעה לעמק האלה. השחקנים יקראו את הפסוקים הרלוונטיים להם וישתדלו לשלב אותם בהצגה. מומלץ להביא להדרכה פריטים אחדים לשחקנים, כמו פאה ג'ינג'ית וכתר מלכות.

חלק חשוב בסיפור ובהמחזה הוא עניין **הקלע**. הצגת קלע יכולה לעזור במיקוד הקבוצה בהדרכה. אם המדריך גם ידע להדגים זריקת אבן על-ידי הקלע, אין ספק שזו תהפוך לאטרקציה של הטיול, אך יש להיזהר שלא לפגוע באחד המטיילים במהלך הזריקה. קבוצה שתצפה בהדגמת שימוש בקלע, לא במהרה תשכח את הטיול בתל עזקה.

לרוב המדריכים, שאינם מיומנים בשימוש בקלע, מומלץ להראות ציור על אופן השימוש בכלי⁶.

כמו כן חשוב להראות שקרב דוד וגלית אינו פרשה צדדית אלא אחד הפרקים המרשימים ביותר בתנ"ך. הדבר בא לידי ביטוי ביצירותיהם של אמנים רבים שציירו לפי דמיונם את הקרב. נזכיר כאן את הפרסקו של מיכלאנג'לו ברומא, את הפסל של לורנצו ברניני - **דוד וכף הקלע בידו**, ואת פסלו של אנדראה דל ורוקיו - **דוד עם ראשו של גלית**. ציורים מעניינים אחרים הם ציורו של גוסטב דורה ואיור מתוך לוח שנה של יהודי אתיופיה.

שילוב הציורים בהדרכה ישיג שלוש מטרות:

א. הציורים מראים שאנשים רבים התייחסו לקרב דוד וגלית כפרשה מרכזית בתנ"ך.

ב. הציורים מתארים את דוד ואת גלית כפי שדמיינו אותו אמנים מחוץ לארץ. על רקע הנוף שבו התרחש הקרב, ניתן יהיה להביא פרטים מדויקים יותר.

ג. מטרת המדריך היא לחבב על הקבוצה את הנושא הנלמד, אולם לא כל קבוצה ולא כל מטייל "מתחברים" לסיפור דרך התנ"ך; ולחלקם, התנ"ך אולי חשוב, אך גם זר. לכן יש למצוא תחבולות שיקרבו אותם לתנ"ך ולנושא הטיול, והאמנות היא אחד מכלים אלו.

⁶ לדוגמה, תבליט מגוון. תמונת התבליט בדעת מקרא, שמואל א' יז.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

9. מזמור קנ"א (בתהילים)

בסיור מקראי **בעקבות דוד**, מומלץ לשלב קטעי קריאה מספר תהילים. המזמורים המתאימים מתארים את תחושותיו של דוד במצבים שונים, והם מוסיפים הרבה להדרכה. לדוגמה, מזמור קמ"ב מתאים לקריאה במערת עדולם.

אחד מקטעי הקריאה המיוחדים שניתן לשלב בתל עזקה הוא מזמור **קנ"א** (!) שבספר תהילים. המזמור, שמובא ביוונית, בסוף תרגום השבעים, אינו מופיע בתנ"ך הרגיל. הוא נתגלה בנוסח עברי במערה מספר 11 בקומראן, עם הבדלים קטנים מהנוסח של השבעים.

א - מזמור לדוד אחרי הלחמו את גלית :

ב - צעיר הייתי בתוך אחי ונער בבית אבי :

ג - רעה בצאן אבי [נוהג עדרו במדבר] :

ד - ידי עשו עוגב אצבעותי כווננו נבל :

ה - ומי יגיד לאדני אדני הוא ישמע :

ו - הוא שלח מלאכו ויקחני מאחרי צאן אבי :

ז - וימשחני בשמן משחתו [ויצוני נגיד על עמו] :

ח - אחי טובים וגדולים ולא בהם חפץ אדני :

ט - יצאתי לקראת הפלשתי ויקללני באליליו :

י - ואנכי שלפתי חרבו ואכלת ראשו מעליו :

יא - ואסיר חרפה מבני ישראל :

אמנם נכון כי במקרה שלנו אין המזמור מוסיף הרבה לסיפור הקרב או לתחושותיו של דוד, אך קריאתו יכולה להרגיל את הקבוצה להיעזר בספר תהילים בהדרכה. בכל אופן, מעניין שבתרגום השבעים יש מזמור על קרב דוד וגלית, והדבר שוב מראה שהאירוע השאיר רושם עז על תושבי הארץ, גם מאות שנים לאחר התרחשותו.

אין ספק שקרב דוד וגלית הפך לסמל של מלחמת חלשים בחזקים. בהקשר זה, מעניין להביא את דבריו של משה דיין, שכמצביא מנוסה יכול היה לחדור לתוך מערכת השיקולים הטקטיים של דוד⁷.

אליבא דמשה דיין, התבונן דוד בגלית והבחין במספר נקודות תורפה:

א - **המשקל הכבד** של המדים וכלי הנשק. אלה הגיעו לכדי 90 ק"ג. הם אמנם הפחידו את האויב הישראלי, אך אין ספק שפגעו ביכולת הניידות של הפלשתי.

ב - אין לגלית **נשק ארוך טווח**. אמנם יש לו כידון אחד וחנית אחת, אך בקלות ניתן להתחמק מזריקה חד-פעמית (כך דוד ויהונתן התחמקו מזריקות החנית של שאול). לאחר שגלית "יבזבז" את התחמושת הזאת, הוא יישאר עם החרב בלבד. באמת מפליא הוא שגלית אינו יוצא עם מספר חניתות או עם קשת וחצים.

ג - **התפיסה הכללית** של גלית היא **הגנתית**. הוא מסתתר מאחורי מיגון כבד. יש כאן ביטוי של חרדה ותקווה שהמתכת תעשה את המלחמה.

לכן מחליט דוד שאסור לו לצאת לקרב באותם הכלים של גלית. אם הפלשתי כבד, על דוד להיות קל ונייד. אם האויב מצפה לקרב מגע, יש לפגוע בו מרחוק, בעזרת קלע ואבן. לפי דיין, החכמה הצבאית של דוד מוצאת את ביטוייה בטקסט המקראי:

והיה כי קם הפלשתי וילך ויקרב לקראת דוד וימהר דוד וירץ המערכה לקראת הפלשתי... וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי...".
(שמ"א יז מח-נא)

גלית הולך ואילו דוד רץ. מסיבה זו, לא רצה דוד ללבוש את מדיו של שאול. והרי לשונו של דיין (שם):

דוד לא לחם בגלית כאשר נשקו נחות אלא להפך - בנשק עדיף; וגדולתו לא הייתה בכך שהיה מוכן לצאת למלחמה חלש נגד חזק, אלא בזאת שידע למצוא דרך לנצל נשק, בו יכול החלש להשיג יתרון ולהיות לחזק.

ואלה דברי הסיכום של דיין (שם):

⁷ הדברים פורסמו בעיתונות בימי ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים ומטרתם הבלתי מוצהרת הייתה לעודד את הרוח לקראת המלחמה הקרבה ובאה. ראה מ' דיין, **רוח הלוחמים**, בסדרה: **עשרים שנות קוממיות ועצמאות, עלילות גבורה, י"א**, ת"א תשכ"ח, עמ' 50-52.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אין סמל שיבטא את לוחמי ישראל בדורנו טוב יותר מאשר מלחמת דוד בגלית. הטעון הדגשה הוא, כי דוד לא המיר במלחמתו את הנשק ברוח, הוא לא סמך על אלוהי צבאות שיעשה בשבילו את המלחמה, אלא חיפש ומצא דרך לחימה, בה יהיה לו יתרון צבאי על פני גלית. אוים לחימה זו תנאי לה: רק מי שרוח אלוהים בקרבו יכול לעשותה. זוהי לחימת הנועזים, העשויים ללא חת.

בסופו של יום כזה ניתן לערוך דיון עם תלמידים על צורת הלחימה של דוד: האם היא צריכה להוות דוגמה ללוחמי ישראל לדורותיהם? האם לא הייתה קלות ראש מוגזמת מצד דוד ביציאה לקרב עם קלע וחמישה חלוקי נחל בלבד? האם אין בלימוד הפרק סכנה, שמא ישתמע כי די בביטחון בה' כדי לצאת למלחמה? האם הצלחת דוד במלחמתו בגלית וכן הצלחת החשמונאים במלחמתם ביוונים היא שיטה בדוקה ורצויה?

11. המשך הסיור

מומלץ להמשיך את הסיור בעקבות דוד, במערת עדולם. המערה נמצאת בפסגת תל עדולם, לא הרחק מהיישוב אדרת. ביקור במערה ימחיש יפה את השלב הבא בתולדות דוד: תקופת הנדודים.